

KYLIEN INFRASTRUKTUURIN JA PALVELUIDEN KEHITTÄMISEN TARPEIDEN JA TOIMINTAMALLIEN KARTOITUS

Esiselvityshankkeen loppuraportti, osa ”hoiva”

Liisa Häme
20.9.2004

Suomen Kylätoiminta ry
Meijeritie 2
25410 Suomensjärvi
puh (02) 738 1761
fax (02) 738 1763
info@kylatoiminta.fi

KYLIEN INFRASTRUKTUURIN JA PALVELUIDEN KEHITTÄMISEN
TARPEIDEN JA TOIMINTAMALLIEN KARTOITUS
Esiselvityshankkeen loppuraportti, osa ”hoiva”

1. RAPORTIN RAKENNE.....	3
2. HANKKEEN YHTEISTYÖTAHOT.....	3
3. KESKEINEN TOIMINTA HANKKEEN TOTEUTUSAIKANA.....	4
3.1 Tiedon keruu.....	4
3.1.1 Haastattelut.....	4
3.1.2 Osallistuminen seminaareihin ja työryhmiin.....	4
3.1.3 Asiantuntija-apu.....	4
3.1.4 Yhteydet tavoite 1 -alueelle.....	5
3.2 Hankesuunnittelu.....	5
3.2.1 Hankesuunnitelman valmistelu.....	5
3.2.2 Hankehakemus.....	5
3.3 Esiselvityshankkeesta tiedottaminen.....	5
3.4 Loppuseminaari.....	6
3.5 Jatkoaika ja Interreg III A –hanke Kodukantin kanssa.....	6
4. SAAVUTETUT TAVOITTEET	6
4.1 Tärkeimmät tavoitteet saavutettiin.....	6
5. TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET HANKKEEN AIKANA.....	6
5.1 Hoivaan liittyvät alueelliset ja maakunnalliset hankkeet ovat pääosin koulutus- ta ja verkostoitumista.....	6
5.2 Kuntien näkökulma.....	7
5.3 Toimintaryhmät.....	8
5.4 Vanhustyön yhdistykset.....	8
5.5 Muut tärkeät toimijat.....	9
5.6 Kylien voima.....	10
5.7 Kylien hoivapalveluiden kehittämisen tärkeät periaatteet.....	11
6. HANKKEEN SYNNYTTÄMÄT JATKOTOIMENPITEET.....	12
7. ESIIN TULLEET ONGELMAT HANKKEEN TOTEUTUMISESSA.....	12

KYLIEN INFRASTRUKTUURIN JA PALVELUIDEN KEHITTÄMISEN TARPEIDEN JA TOIMINTAMALLIEN KARTOITUS

Esiselvityshankkeen loppuraportti, osa ”hoiva”

Ylimaakunnallinen ALMA-esiselvityshanke 1.8.2003 – 30.9.2004

Hankkeen hakija ja hallinnoija: Suomen Kylätoiminta ry SYTY

Hankkeen toteuttajat: Infrastruktuuri-osion hankevalmistelija Mia Saloranta
Hoivapalveluosion hankevalmistelija Liisa Häme
(SYTY:n toimistohenkilökunta)

1. RAPORTIN RAKENNE

Kahta aihepiiriä, infrastruktuuria ja hoivapalveluita, käsittelevä esiselvityshanke toteutettiin kahden hankevalmistelijan voimin. Aiheiden erilaisesta luonteesta johtuen heidän työmenetelmänsä olivat varsin erilaiset, vaikka tiiviissä yhteistyössä toimitettiin. Tästä syystä hankkeen loppuraportti on laadittu kaksiosaisena; kumpikin hankevalmistelija on kirjoittanut oman raporttinsa.

Raporttien yhteisenä liitteenä ovat esiselvityshankkeen tuloksena aikaan saadut varsinaisen kehittämishankkeen ja koordinoitihankkeen hankesuunnitelmat. Hankesuunnitelmat liitteineen sisältävät esiselvityksen oleelliset tulokset. Hankesuunnitelman liite 1 (Tavoitteet ja yhteistyötahot maakunnittain) on täydennetty vielä hankkeen jälkeen esiselvityksen loppuvaiheessa.

2. HANKKEEN YHTEISTYÖTAHOT

Selvitysluonteisessa hankkeessa yhteistyö eri tahojen kanssa (SYTY:n ulkopuolella) oli enimmäkseen tiedonvaihtoa. Tässä merkityksessä hoivaselvityksen tärkeimmät yhteistyötahot olivat:

- kylien maakunnalliset yhteenliittymät
- maaseudun kehittämissyhdistyksiset eli paikalliset toimintaryhmät
- Vanhustyön keskusliitto
- YTR:n hyvinvointipalvelujen teemaryhmä
- sosiaalialan osaamiskeskukset
- Kainuun Hoiva -hanke
- Maa- ja kotitalousnaiset
- 4H -yhdistykset
- RAY
- useat erilliset hoiva-alan hankkeet (eri rahoitusmuotoja)

(Alueelliset toimijat lähinnä Varsinais-Suomesta, Satakunnasta, Uudeltamaalta, Itä-Uudeltamaalta, Kymenlaaksosta, Pohjanmaalta ja Etelä-Pohjanmaalta.)

3. KESKEINEN TOIMINTA HANKKEEN TOTEUTUSAIKANA

3.1 Tiedon keruu

3.1.1 Haastattelut

Hoivaosion hankevalmistelijan tehtävänä oli selvittää, millaisia kyliin ja niiden hoivapalveluihin liittyviä hankkeita ALMA –alueella on meneillään. Hankerekistereistä selviää kyllä hankkeen nimi ja hakijataho, mutta ei se, miten hankkeet vaikuttavat ja näkyvät maaseudun kylissä. Tiedonhankinnan pääasialliseksi menetelmäksi muotoutuivat näin ollen henkilökohtaiset tapaamiset ja haastattelut maakunnallisissa kylien yhteenliittymissä ja paikallisissa toimintaryhmissä. Esiselvityksen aikana hankevalmistelija tapasi kaikki ALMA –alueen kyläasiamiehet ja miltei kaikki toimintaryhmien toiminnanjohtajat henkilökohtaisesti. Tapaamisissa käytiin läpi toimintaryhmien itse rahoittamat hoivaan liittyvät hankkeet sekä tiedossa olevat, muiden rahoittamat hankkeet. Näiden haastattelujen pohjalta muodostui selkeä kuva meneillään olevista hankkeista, niiden tavoitteista ja kohde-ryhmistä. Tätä kuvaa selkeytti vielä keskustelu muutaman sosiaalialan kehittämiskeskuksen työntekijöiden ja Vanhustyön keskusliiton toiminnanjohtajan kanssa. Kuntanäkökulma perustuu muutaman kunnanjohtajan ja perusturvajohtajan haastatteluun sekä muiden toimijoiden kokemuksiin. Johtopäätökset ovat jäljempänä tämän raportin kohdassa tulokset.

3.1.2 Osallistuminen seminaareihin ja työryhmiin

Varsin pian hankkeen alkamisen jälkeen alettiin valmistelijaa pyytää erilaisiin muiden järjestämiin hoiva-alan seminaareihin kertomaan hankkeesta. Näissä seminaareissa tarjoutui hyvä tilaisuus tavata muiden hankkeiden vetäjiä ja saada myös uutta tietoa. Tällaisia seminaareja oli mm.

- o *Kylätoiminnan tie –seminaari Vääksyssä*
- o *Vanhustyön seminaari Lammilla*
- o *Loimaan seutukunnan hoivaseminaari*
- o *Jokivarsikumppanien seminaari Somerolla*
- o *Päijät-Hämeen kyläseminaari Heinolassa*
- o *Pohjois-Karjalan kiertokoulu Juuassa*
- o *Kymenlaakson hoivaseminaari Anjalankoskella*
- o *Satakunnan hoivaseminaari Porissa*
- o *Hoivaseminaari Utajärvellä*

Esiselvityksen tekijä kutsuttiin myös jäseneksi YTR:n hyvinvointipalveluiden teemaryhmään, jonka kokouksissa ovat edustettuina kaikkien tärkeimpien yhteistyötahojen edustajat.

3.1.3 Asiantuntija-apu

Jo esiselvityksen aikana tuli hankevalmistelijalle muutama kylätason yhteydenotto. Kylien ongelmassa pyrittiin auttamaan ja samalla oli mahdoli-

suus saada kylätason tietoa ja kokemuksia. Hankevalmistelija vieraili Hiittisissä Varsinais-Suomessa, Heinolan kirkonkylässä ja Kalhon kylässä Hartolassa.

3.1.4 Yhteydet tavoite 1 -alueelle

Esiselvityksessä oli syytä huomioida myös tavoite 1 -alueen hoivahankkeet, joten erityisesti Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan hankkeista oli paljon opittavaa. Niiden innovatiiviset toimintatavat saadaan näin toivottavasti käyttöön myös ALMA -alueella.

3.2 Hankesuunnittelu

Esiselvityshankkeen yhtenä päätavoitteena oli luoda pohjaa varsinaiselle ylimaakunnalliselle ALMA-hankkeelle, jossa kylien hoivapalveluita kehitetään käytännössä. Varsinaisen hankkeen suunnittelu oli merkittävä osa esiselvityksen toimintaa.

3.2.1 Hankesuunnitelman valmistelu

Hankesuunnitelma luonnosteltiin hankevalmistelijoiden yhteistyönä. Suunnittelun aikana pyydettiin kommentteja monilta tahoilta, mm. SYTY:n hankeasiantuntijoilta ja kylien yhteenliittymiltä. Suunnittelu oli pitkä prosessi, jonka aikana varsinkin hankkeen rakenne muuttui moneen kertaan. Hankesuunnitelmaluonnos esiteltiin maakunnallisten kyläasiamiesten koulutuspäivillä 17.2. Kymmenen kylien maakunnallista yhteenliittymää ALMA-alueelta ilmoitti halukkuutensa osallistua hankkeeseen; niistä neljä halusi painottaa hoivapalveluiden kehittämistä.

3.2.2 Hankehakemus

Lopullisessa hankehakemuksessa päädyttiin yhdistämään infra- ja hoivahankkeet yhdeksi kehittämishankkeeksi, johon kiinteästi liittyy erillinen koordinoitihanke. Hankehakemukset jätettiin Etelä-Pohjanmaan TE-keskukseen määräaikaan, 30.3. mennessä. Liitteitä täydennettiin vielä jälkeinpäin. Kaikkiin ao. TE-keskuksiin oltiin yhteydessä rahoituksen haun yhteydessä. TE-keskusten päätöksellä hankkeet hyväksyttiin rahoitettaviksi hakemusten mukaisesti.

3.3 Esiselvityshankkeesta tiedottaminen

Hoivaselvityksestä tiedotettiin lähinnä kylätoimijoiden keskuudessa, eli SYTY:n järjestämissä koulutus- yms. tilaisuuksissa, MaaseutuPlus-lehdessä ja kylien yhteenliittymien maakunnallisissa tilaisuuksissa, joihin osallistui myös ”kyläläisiä”. Asiantuntija- ja yhteistyötahoille hanke tuli tutuksi henkilökohtaisten kontaktien kautta sekä seminaareissa, joihin hankevalmistelija osallistui joko yleisönä tai yhtenä luennoitsijoista.

SYTY:n www-sivuille laadittiin hankkeelle omat sivut otsikoilla Kylät infrastruktuurin kehittäjinä ja Kylät hoivapalvelujen kehittäjinä. Sivusto täydentyy myös tulevan hankkeen aikana.

3.4 Loppuseminaari

25.5. pidettiin esiselvityshankkeen loppuseminaari, johon osallistui kylien yhteenliittymien, maaseudun kehittämissyöhistysten ja SYTY:n väkeä, yhteensä n. 40 henkeä. Seminaarissa esiintyivät Ismo Partanen Kauppa- ja teollisuusministeriöstä, Erkki Santala Suomen ympäristökeskuksesta ja Simo Tanner Kuntaliitosta. Lisäksi hankevalmistelijat kertoivat esiselvityksen tuloksista.

3.5 Jatkoaika ja Interreg III A –hanke Kodukantin kanssa

Esiselvityshankkeelle haettiin ja saatiin jatkoaikaa syyskuun loppuun asti. Samalla tehtiin muutoshakemus hankkeessa jäljellä olevan rahan käyttötarkoitukseen. Jatkoaika käytettiin raportointiin ja alkavan uuden hankkeen sekä yhteistyössä virolaisen kylätoimintajärjestön Kodukantin kanssa yhteisen Interreg III A –hankkeen valmisteluun. Interreg –rahoitusta haetaan yhteiselle hoivahankkeelle heti, kun seuraava haku avataan. Hankesuunnittelun puitteissa oli yhteisiä tapaamisia neljä, kaksi Suomessa ja kaksi Virossa. Yhteen osallistui myös ulkopuolinen asiantuntija.

4. SAAVUTETUT TAVOITTEET

4.1 Tärkeimmät tavoitteet saavutettiin

- Henkilökohtaisten tapaamisten avulla saatiin riittävän selkeä kuva meneillään olevista hoiva-alan hankkeista sekä varsinaisen kylähankkeen tarpeesta.
- Selvitystyön avulla tehtiin tunnetuksi kylien uutta, aloitteellisempaa roolia hoivapalveluiden järjestämisessä.
- Jo esiselvityksen aikana pystyttiin antamaan asiantuntija-apua muutamassa kunnassa ja muutamassa kylässä. Tämä kokemus osoitti, että varsin vähäisellä lisätiedolla ja ohjauksella voidaan edistää kylien hoivahankkeiden toteutumista.

5. TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET HANKKEEN AIKANA

5.1 Hoivaan liittyvät alueelliset ja maakunnalliset hankkeet ovat pääosin koulutusta ja verkostoitumista

Maakunnalliset ja muutaman kunnan alueella toimivat hankkeet keskittyvät useimmiten hoivayrittäjyyteen eri näkökulmista. Toimivia yrittäjiä koulutetaan ja verkotetaan niin tehokkaasti, että aktiivisimmat yrittäjät ovat mukana useammassa hankkeissa ja niiden kautta syntyvissä verkostoissa. Toisaalta, etenkin Pirkanmaalla on useampia koulutuksia, joissa työttömistä aktivoidaan ja koulutetaan hoiva-alan yrittäjiä. Tie työttömyydestä suoraan yrittäjäksi ilman välimuotoja on kuitenkin hyvin vaikea, eikä onnistu ilman hankkeen jälkiseurantaa ja muuta tukea.

Aktiivisimmissa maakunnissa koulutetaan myös kuntia, lähinnä kilpailuttamaan ja käyttämään ostopalveluja. Tämä koulutus on osoittautunut hyödylliseksi ja sen soisi laajanevan kaikkiin maakuntiin. Kuntien edustajat ovat tapaamisissa usein kerto-

neet olevansa kokemattomia palvelujen kilpailuttamisessa, jolloin ostopalvelujen käyttö ei lisäännä.

Koulutuskentästä puuttuu selkeästi **kolmannen sektorin näkökulma**. Kouluttajatahojen on ehkä vaikea hahmottaa erityisesti yhdistyksiä työllistäjinä ja hoivapalveluiden tuottajina. Osuuskuntien toimintatapa ja mahdollisuudet ovat jo tutumpia, vaikka erityisesti niille suunnattuja hoiva-alan koulutuksia ei juurikaan ole olemassa. Koulutus- ja verkostoitumishankkeet näyttävät ainakin ulospäin hyvin kaupunkikeskeisiltä. Niissä on toki mukana maaseudun yrittäjiä ja työttömiä, mutta varsinainen maaseutunäkökulma puuttuu usein. Maaseudulla hoivaan liittyvät ongelmat ovat harvasta asutuksesta, välimatkoista ja asiakkaiden alhaisesta tulotasosta johtuen hyvin erilaisia kuin kaupungeissa. Ne myös vaativat omaa, juuri näihin ongelmiin keskittyvää koulutusta.

Sekä työttömien, että jo toimivien yrittäjien kouluttamisessa on usein sama ongelma; kohderyhmät ovat vaikeasti tavoitettavissa. Pienet, yhden työntekijän hoivayritykset toimivat hyvin paikallisesti ja matalalla profiililla. Kun työtä on riittävästi, eivät ne etsi kovin aktiivisesti uusia mahdollisuuksia verkostoitua tai saada lisäkoulutusta. Erityisesti maaseudun työttömien on usein vaikea hakeutua kaupungeissa tarjottuun koulutukseen, eikä hoivayrittäjäyys tiedon puutteesta johtuen tunnu kovinkaan houkuttelevalta vaihtoehdolta.

Maakunnallisten ja alueellisten hankkeiden suurimpana puutteena maaseudun kannalta on, että ne ovat suppeita eivätkä huomioi koko toimintakenttää. Ainoastaan muutaman maaseutukunnan yhteiset hankkeet toimivat ja näkyvät itse maaseudulle. Kylätasolle nekin yltävät vain harvoissa tapauksissa.

5.2 Kuntien näkökulma

Kuntien asenneilmasto on hyvin erilainen, vaihtelee jo naapurikunnissakin laidasta laitaan. Toisessa käytetään runsaasti ostopalveluita ja tuetaan yrittäjien keskinäisten verkostojen syntymistä. Toisessa taas kunta kokee pystyvänsä tuottamaan kaikki vanhusten tarvitsemat palvelut ja välttää yhteistyötä kuntaan tästä huolimatta syntyneiden pienten yritysten tai yhdistysten kanssa.

Palveluseteli lisää vanhusten mahdollisuuksia käyttää yksityisiä ja kolmannen sektorin tuottamia palveluita. Kunnat suhtautuvat sen käyttöön vielä kuitenkin hyvin varovaisesti. Setelin käyttöä lisätään lähinnä raskaamman hoivan puolelle, siivoukseen ja kodinhoitoon seteleitä myönnetään vain poikkeustapauksissa ja tilapäisesti.

Ainakin teoriassa kunnat ovat useimmiten valmiita yhteistyöhön. Hoivayritysten syntymiseen ja uusien palveluiden kehittämiseen suhtaudutaan positiivisesti. Mutta vain hyvin harvoissa ja edistyksellisissä kunnissa yrityksillä tai kolmannella sektorilla on selkeä, näkyvä ja julkisesti tunnustettu rooli yhteisessä palveluntuotannossa. Osittain edellä mainituista seikoista johtuu, että hoiva-alan yrityksiä ei vielä ole maaseudulla riittävästi. Tätä voidaan puolestaan käyttää yhtenä perusteena esim. palvelusetelin hitaalle käyttöönotolle. Toisaalta yritysten syntyä hidastaa toimivien verkostojen, tiedon ja yhteistyömahdollisuuksien puute. Yksittäinen hoiva-alan yritys on alkuvaiheessa varsin haavoittuvainen. Asiakaskunta syntyy hitaasti ja maksujen on oltavat hyvin kohtuullisia. Käytännössä uuden yrittäjän tulotaso on riittävä vasta täydellä asiakaskunnalla, jonka syntymiseen saattaa kulua jopa vuosi, joskus kauemminkin. Erilaiset esiyrittäjyyden muodot ovat siis erityisesti maaseudulla tarpeellisia, joko osuuskunnat, tai yhdistykset joiden kautta on mahdollista työllistyä ensin osapäiväisesti ja kartuttaa omaa asiakaskuntaa.

Kunnissa tunnutaan odottavan valmiita yrityksiä, joilla on valmis asiakaskunta ja jotka pystyvät tarvittaessa täydentämään kunnan palveluita. Terveellä, kannattavalla hoiva-alan yrityksellä on kuitenkin täysi asiakaskunta, eikä se voi kovin lyhyellä varoitusaajalla ottaa uusia, edes tilapäisiä asiakkaita.

Kunnat ovat myös erittäin varovaisia sitoutumaan palveluiden maksajaksi. Harvassa kunnassa on uskallettu laskea, paljonko kannattaa maksaa luotettavista ja joustavista yksityisistä palveluista. Tai sitä, tulisiko kunnalle kuitenkin halvemmaksi tarjota kotiin runsaasti erilaisia palveluita, jopa siivousta ja kodinhoitoa.

Kunnan viranhaltijat (ja luottamushenkilöt) kokevat kylien palvelut yleensä kalliina. Ei edes suostuta miettimään sitä, että esim. kylillä tuotetut kyläläisten hoivapalvelut ovat tosiasiaa halvempia; jääväthän ainakin matkakustannukset pienemmiksi. Vallitseva ajatus on, että sivukylät ovat kustannusrasite, eivät mahdollisuus.

Kunnat ovat rakentaneet palveluasuntoihin perustuvan järjestelmän niin valmiiksi, että sitä korostetaan ja halutaan käyttää silloinkin, kun se ei asiakkaan näkökulmasta ole sopiva. Iäkkäiden ihmisten sosiaalisten verkostojen ja perinteisen naapurivun merkitystä ei välttämättä tunnusteta, he joutuvat palveluasuntoihin muutettuaan turvautuman ammatillisiin hoivapalveluihin paljon nopeammin, kuin omassa kotiympäristössään. Pitkällä tähtäimellä tämä johtaa kuntatasolla tarpeettomiin kustannuksiin ja henkilötasolla yksinäisyyden ja toimintakyvyn vähenemisen aiheuttamiin lisävaivoihin.

5.3 Toimintaryhmät

Hoivaan liittyvien hankkeiden rahoitus toimintaryhmissä vaihtelee suuresti. Joillakin ryhmillä hankkeita on useita, joillakin ei ainoatakaan. Enemmistönä ovat vielä ne ryhmät, joilla hoivaelinkeinoon liittyviä hankkeita on yksittäin tai ei lainkaan.

Syitä on useita, mutta monet ryhmät mainitsivat, että usein määräykset rajoittavat juuri hoivaan liittyvien hankkeiden tukemista. Tilanne ei ole kovin hankala, jos hakijana on yhdistys, mutta maataloudesta irrallaan olevien maaseudun hoivayritysten tukeminen on jokseenkin mahdotonta. Näidenkin yritysten kouluttautumista, verkostoitumista ja yleistä kehittämistä tulisi voida maaseudulla tukea hankerahoituksella.

Toisaalta vastaan tuli myös hankkeita, joita ei olisi ehkä pitänyt rahoittaa; hankerahalla ei saa vääristää kilpailua tai tukea tuotettavan palvelun hintaa.

Toimintaryhmien hankkeista voi päätellä, että useimmissa ryhmissä puuttuu hoiva-alan asiantuntemusta. Alasta ja siihen liittyvistä hankkeista ollaan kiinnostuneita, joten lisätieto johtanee nopeastikin hyviin tuloksiin. Toimintaryhmät ovat loistavia yhteistyön ja hanketoiminnan asiantuntijoita, joten niiden osaamista kannattaa hyödyntää, kun luodaan uusia toimintaverkostoja. Toimintaryhmien yhteistyön ja toimijoiden tuntemus on kaikkien hanketoimijoiden tärkeä voimavara.

5.4 Vanhustyön yhdistykset

Sektoriyhdistysten toiminta keskittyy lähinnä palveluasuntojen rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Palveluista vastaa monissa tapauksissa kunta, joskus harvoin yrittäjä tai toinen yhdistys. Yhdistyksissä on vielä toistaiseksi varsin harvoin kokemusta avopalveluiden järjestämisestä. Varsinainen toiminta keskittyy useimmiten kuntakeskuksiin, vain harvoin sitä on kylillä. Joukossa on kuitenkin myös muutamia laajasti toimivia, kylillekin ulottuvia yhdistyksiä, jotka ovat hyviä esimerkkejä kolmannen sektorin verkottumisesta ja yhteistyöstä.

Toiminnan laadusta ja historiasta johtuen sektoriyhdistykset ovat usein liikkeissään jähmeitä ja kuntavetoisia, joten niiden saamine mukaan kovin erilaiseen ja uuteen toimintaan on usein hidasta ja vaikeaa. Perinteisten yhdistysten etuna on, että ne tuntevat hyvin erityisesti RAY:n rahoitusmahdollisuudet ja ovat kuntayhteistyön, usein myös ostopalveluiden tuottamisen asiantuntijoita. Tätä asiantuntemusta kannattaa uusissa verkostoissa käyttää hyväksi.

Yhdistykset ovat hoiva-alan substanssiosaajia, erityisen hyvin niissä tunnetaan asiakas-kunta, sen tarpeet, toiveet ja mahdollisuudet. Ne ovat toiminnassaan halutesaan myös varsin vapaita, joustaviakin, jos kuntasidos on riittävän löyhä. Jotkut näistä perinteisistä yhdistyksistä ovat myös varsin vakavaraisia ja pystyvät näin hallinnoimaan suuriakin kehittämishankkeita.

5.5 Muut tärkeät toimijat

4H –yhdistyksillä on monilla paikkakunnilla jo vakiintunutta työtoimintaa. usein se keskittyy järjestön luonteen mukaisesti piha- ja puutarhatöihin ja työntekijät ovat nuoria. Joissakin kunnissa 4H on kuitenkin merkittävä hoivapalveluiden tuottaja ja organisoija, työntekijöinä nuorten lisäksi esim. maatilojen emäntiä. Palvelut ovat toimivia ja luotettavia, myös hinnoittelu ja laskutus toimivat useimmiten ammattimaisesti. 4H:n kokemus kannattaa hyödyntää uusissa verkostoissa aina kun heillä on alueella toimintaa.

Aktiiviset *työosuuskunnat* ovat hoivaelinkeinon kehittämisen kannalta tärkeitä toimijoita. Osuuskunnat tarjoavat hyvän mahdollisuuden esiyrittäjyyteen: osa-aikaiseen työhön ja oman asiakaskunnan hankkimiseen. Ne ovat myös tottuneita hinnoittelijoita, laskuttajia ja työnantajavelvollisuuksien hoitajia. Monilla osuuskunnilla on omalla alueellaan jo valmiiksi luotettavan toimijan maine, joten niiden kautta on helppo aloittaa uusienkin palveluiden markkinoiminen.

Seurakuntien diakoniatyö on perinteisesti huolehtinut omalta osaltaan vanhusten sosiaalisesta kanssakäymisestä erilaisissa tilaisuuksissa ja kotikäynneillä. Seurakuntien työ on aina ulottunut hyvin myös sivukylille. Diakoniatyön asiantuntemus auttaa löytämään sellaisiakin asiakkaita, jotka ovat jo syrjäytyneet yhteiskunnan muiden palveluiden käytöstä. Valitettavasti useiden maaseutuseurakuntien diakoniatyö on resurssien vähäisyydestä johtuen joutunut supistamaan toimintamuotojaan. Toisaalta myös perinteinen seurakuntien vapaaehtoisyö on muuttanut muotoaan, vapaaehtoiset alkavat usein itsekin jo olla varsin huonokuntoisia, joten työmuodot ovat perinteisiä ja keskittyvät muutama vuosiin tapahtumaan. Yhteistyö koko kunnan hoivapalveluverkostossa hyödyttää kaikkia verkoston osia, usein seurakuntien päällepäin varsin näkymätön rooli jää huomiotta, eikä seurakuntia huomata kutsua mukaan heti alkuvaiheessa.

Veteraani- ja vammaisjärjestöt toimivat maaseudulla monin eri tavoin. Veteraanijärjestöt ovat vielä yllättävän aktiivisia, niillä on hyvä tuntemus omista jäsenistään ja heidän tarpeistaan. Monet järjestöt ovatkin hankkineet aktiivisesti palveluita jäsenilleen ja tukevat niiden hankkimista myös taloudellisesti. Kunnat ovat kiitettävästi ulkoistaneet sotainvalidien kotipalvelua yrityksille, valtion kustantamana se on kiinteä osa monen yrityksen asiakaskuntaa. Vammaisjärjestöjen toiminta on pienissä maaseutukunnissa ja erityisesti sivukylillä vaikeaa. Jäseniä on yhdessä paikassa vähän ja yhteisen toiminnan järjestäminen on hankalaa. Toimivat yhteistyöverkostot ja tehokkaampi tiedonkulku auttavat näidenkin ryhmien toimintaa.

Joissakin kunnissa *työttömien yhdistykset* ovat aktiivisesti luoneet toimivia ja tärkeitä palveluita. Työllistämisen lähtökohdasta on kuntoutettu ja koulutettu pitkäaikaistyöttömiä. Tukikohtina ovat usein kierrätyskeskukset, joista käsin toiminta on laajentunut muille aloille, myös kotipalveluihin ja lasten iltapäiväkerhoihin. Silloin, kun toiminta on riittävän pitkäjänteistä ja koulutus asian mukaista, ovat tuloksetkin hyvä ja kestäviä. Näiden yhdistysten kokemus työn kuntouttavasta vaikutuksesta ja pitkäaikaistyöttömien työllistymismahdollisuuksista on hyödyksi koko hoivaverkostolle.

Alan *oppilaitosten* saaminen mukaan palveluiden kehittämiseen on tärkeää. Niitä tarvitaan kouluttajina, harjoittelijoiden välittäjinä ja yhteisessä kehittämistyössä. Usein ne ovat kuitenkin kaukana maaseutukunnista ja vielä kauempana sivukylistä. Parantamalla tiedon kulkua ja yhteistyötä ne saadaan kiinnostumaan maaseudun hoivapalveluiden ongelmista ja toiminnan kehittämisestä.

Kylien palveluiden kehittäminen liittyy oleellisesti työllistämiseen. Sujuvat ja säännölliset yhteydet *työvoimaviranomaisiin* saattavat kehittämistyössä joskus unohtua. Työvoimatoimistoilta ja TE-keskusten työvoimaosastoilta on saatavissa myös selkeää rahallista tukea työllistämiseen, koulutukseen ja työnjohtoon. Jotkut tuet saattavat vuoden mittaan loppua, mutta sitkeällä hakemisella niitä saa ja ne ovat myös suhteellisen yksinkertaisia käyttää.

Monet suomalaiset kylät ovat pitkäaikaistyöttömien työllistämisen asiantuntijoita. *Työllistämistuilla* on kunnostettu ympäristöä, rakennettu taloja ja myös järjestetty kotipalvelua. Työllistämistuen varassa järjestetyt palvelut ovat asiakkaille halpoja, jos koko tuki siirretään palvelun hintaan. Tällöin kuitenkin palvelun olemassaolo vaarantuu aina työllistämisyksikön päättyessä. Uutta, yhtä hyvää pitkäaikaistyötöntä ei ehkä enää löydykään. Hyvä, vanhusten tuntema ja hyväksi oppinut työntekijä jää tukijakson jälkeen taas työttömäksi. Kerran lähes ilmaisia palveluita on myös myöhemmin hyvin vaikea muuttaa todellisia kustannuksia vastaaviksi.

Kestävä työllistäminen toteutuu, kun työllistämistukea käytetään koulutusten, työssä harjoittelun, matkojen ja työnjohdon rahoittamiseen. Osa voi jäädä yhdistyksen tilille ja toimia ”puskurina” kun työntekijä jatkaa tukien päätyttyä. Tällöin palvelun hinta voidaan jo alun perin määritellä mahdollisimman alhaiseksi, mutta kuitenkin sellaiseksi, että tuki ei ole palvelun tuottamiseksi välttämätön.

5.6 Kylien voima

Kylät ovat oman alueensa perinteisiä yhteistyön osajia. Omat asukkaat, heidän voimavaransa ja tarpeensa tunnetaan ainakin pintapuolisesti. Yhteistyöllä on kylissä totuttu parantamaan omia elinolosuhteita. Talkoot ovat yhteistyön näkyvin muoto, niiden taustalla on usein hyvin laaja ja tehokas yhteistyöverkosto. Perinteisesti kylätoiminta on kiinnostunut omien palveluidensa säilyttämisestä. Kehittynyt ja aktiivinen toiminta on jo valmis myös luomaan ja kehittämään uusia tapoja tuottaa kyläläisten tarpeisiin räätälöityjä palveluita. Kylillä on usein myös omasta takaa alan asiantuntevasta, kunhan heidät saadaan hyvillä esimerkeillä rohkaistuksi mukaan yhteiseen kehittämiseen.

Kylätasolla on helppo huomata, että toimivat palvelut hyödyttävät kaikkia asukkaita. Vanhuksille suunniteltu kotiapu auttaa myös lasiperheitä, kesäasukkaiden mökkitalokkarit auttavat talvisaikaan vanhuksia lumitöissä, vanhusten päivätoiminnasta

muodostuu myös vapaaehtoistyötä tarvitsevien kohtausta paikka jne. Palveluiden kehittämien luo sivukylille myös uusia työmahdollisuuksia. Omaa osaamista voidaan hyödyntää ja samalla parannetaan sekä omaa taloudellista tilannetta, että kylien elinmahdollisuuksia.

Perinteisesti talkootyö on osa kylien viihtyvyyttä. Yhdistettynä palkkatyöhön se tuo kylien palveluihin selkeää lisäarvoa. Vaikka esim. kotipalvelu on aina palkallista, voidaan osa ”työnjohdosta” ja asiakkaiden ensikontakteista, vanhusten päivätoiminta ja monet muut kerhot toteuttaa ainakin osin talkootyönä. Näin ne tuovat myös merkitystä ja vaihtelua niiden elämään, jotka ovat jo varsinaisen työelämän ulkopuolella. Vapaaehtoistyö voi myös olla kanava työhön paluuseen ja jopa yrittäjyyteen. Ennen kaikkea kylien voima on siinä, että ne tuntevat yhteistä vastuuta omasta tulevaisuudesta. On totuttu siihen, että mikään edistys ei ole mahdollista ilman yhteisön omaa työtä ja sitoutumista.

5.7 Kylien hoivapalveluiden kehittämisen tärkeät periaatteet

- *Kestävä hinnoittelu*, palvelun hinta on heti alussa mietittävä sellaiseksi, että se takaa toiminnan jatkumisen myös työllistämistukien päättyttyä.
- *Laaja yhteistyö* koko kunnan alueella kaikkien toimijoiden kesken auttaa asiakkaita löytämään tarvitsemansa palvelut ja torjuu järjestelmän aukkoja. Kunnan, yrittäjien ja kolmannen sektorin yhteistyön on oltava jatkuvaa ja tasapuolista.
- *Osa-aikainen työllistyminen* on tärkeä väylä sekä täyteen työllistymiseen, että yrittäjyyteen. Se voidaan tehdä mahdolliseksi työosuuskunnan tai tehtävään sitoutuneen yhdistyksen kautta. Osana toimivaa verkostoa osa-aikaisilla työntekijöillä on myös tärkeä tehtävä kun tarvitaan lomittajia, joustoa ja satunnaista lisätyövoimaa.
- *Harmaan työn estäminen* on tärkeää ja kylätasolla myös mahdollista. Maksullinen ”naapuriapu” ei ole muiden käytettävissä, ei lisää palveluiden määrää, eikä paranna vanhusten turvallisuutta. Myös eläkeläiset voivat virallises-tikin ansaita palkkaa, jokaiselle voidaan selvittää se summa, jonka edestä heidän kannattaa kuukausittain tehdä työtä. Tämä turvaa myös asiakkaiden asemaa ja tuo nämäkin työntekijät koulutusten ja muiden verkoston tarjoamien yhteistyömuotojen piiriin.
- *Talkoilla ei korvata palkkatyötä*, vapaaehtoistyölle on omat muotonsa ja omat kanavansa. Siivous- ja kodinhoitotyöt ovat perinteistä palkkatyötä, säännöllistä palkatonta siivousapua on vanhusten myös vaikea ottaa vastaa. Poikkeuksena tietysti oma perhe.
- *Kylässä on ”työnjohto” lähellä*, asiakkaan tuntema henkilö voi olla mukana ensimmäisellä asiakaskäynnillä, jolloin kummankin osapuolen on helpompi tutustua toiseen. Vanhuksen voi myös olla mukavampi ottaa ongelmatilanteissa yhteyttä tuttuun kyläläiseen.
- *Koulutus lähellä*; uusia työntekijöitä ja yrittäjiä voidaan kouluttaa lähellä, jos ei omalla kylällä, niin ainakin omassa kunnassa. Näin jo koulutuksen aikana luodaan toiminnan kannalta tärkeitä yhteistyöverkostoja ja tutustutaan nimenomaan oman kunnan mahdollisuuksiin ja tarpeisiin. Kun kouluttajina toimivat mahdollisuuksien mukaan oman kunnan asiantuntijat, syntyy myös yhteistä luottamusta, eikä uusiin toimijoihin suhtauduta kovin ennakkoluuloisesti.

- *Kerhotoiminta* voidaan kehittää ammatillisemmaksi, joten siitä muodostuu vanhusten päivätoimintaa, jota voidaan tarjota kunnalle ostopalveluna. Kunta säästää matkakuluja ja työvoimaa raskaamman hoivan tehtäviin, vanhukset saavat tarvitsemansa toiminnan tutulla kylällä, tuttujen ihmisten parissa. Käytännön ongelmat, kuten ruokailut, saunotukset ja muut erityispalvelut pystytään ratkaisemaan yhteistyöllä. Kerhotoiminta tarjoaa myös tukikohdan ja kehittymisen mahdollisuuden vapaaehtoistyöstä kiinnostuneille.
- Kylien hoivapalveluita kehitettäessä on tärkeää tunnistaa verkoston mahdolliset *aukot*. Kaikki palveluita tai työtä tarvitsevat eivät ole yleisessä tiedossa. Osa kylästä tai kyläläisistä saattaa jäädä toiminnan ulkopuolelle tahtomattaan. Ihmisten väliset suhteet ovat aina haavoittuvia ja puutteellisia. Kunnan, seurakunnan, yrittäjien, kylien ja muiden yhdistysten yhteistoiminta ehkäisee aukkojen syntymistä, kun siihen vain muistetaan kiinnittää riittävästi huomiota.
- Kaiken uuden toiminnan kehittämisen edellytyksenä on *avoin ja tehokas tiedottaminen*. Viralliset tiedotusvälineet, lehdistö, paikallisradio ja kunnan tiedotteet yhdistettynä epäviralliseen, suulliseen tiedottamiseen auttaa hankkeen toteutuksessa. Avoimuus takaa myös omalta osaltaan, että kukaan ei jää ilman omaa syytään palveluiden ulkopuolelle. Vanhusten muualla asuvien omaisten saavuttaminen on tiedotukselle suuri haaste.

6. HANKKEEN SYNNYTTÄMÄT JATKOTOIMENPITEET

Uusi ylimaakunnallinen ALMA-hanke *KYLIEN ELINOLOSUHTEIDEN PARANTAMINEN YHTEISTOIMIN - Infrastruktuurin ja täydentävien hoivapalveluiden kehittäminen kylissä käynnistyy elokuussa -04.*

7. ESIIN TULLEET ONGELMAT HANKKEEN TOTEUTUMISESSA

Hankkeen toteutumisessa ei ollut mitään suuria ongelmia. Tosin selvityksen laaja aihepiiri ja suuri maantieteellinen alue aiheutti sen, että tietojen keruuseen jäi ehkä aukkoja, mutta ne paikataan uudessa hankkeessa.